Litteratur

Ny juridisk litteratur

Civilrätt

Aktiebolag med begränsad vinstutdelning. Betänkande av Utredningen om icke vinstutdelande aktiebolag (SOU 2003:98, 173 s.).

Bertil Bengtsson 21 uppsatser. Skadestånd och försäkring. Grundlag, fastighetsrätt och miljö. Ur domarens synvinkel (Juristförlaget i Lund 2003, 409 s.). Uppsatser som mestadels publicerats tidigare i festskrifter men som i några fall försetts med tillägg. De fördelar sig på de tre ämneskategorier som anges i bokens undertitel.

Betesrätt vid fäbodsbruk m.m. Betänkande från Utredningen om rätt till bete vid fäbodsbruk och annan småskalig djurhållning (SOU 2003:116, 124 s.).

Bengt Domeij Patentavtalsrätt (Norstedts 2003, 346 s.). Boken tar sikte på svensk och nordisk rätt men även annat europeiskt material. Hur avtal ingås, vem som har rätt till uppfinningar, vilka regler som finns om ägarnas samarbete samt konkurrensrättens betydelse behandlas. Upplåtelse av nyttjanderätt, ogiltighet, skyldighet för licenstagare att utöva en uppfinning, rätt till tekniska förbättringar, licensavgiftens beräknande, förhållandet till tredje man samt hävning och jämning är andra frågor som tas upp.

Ersättning vid personskada. Okt. 2003. Red. Frida Engvall (IFU 2003, 568 s.).

Lars Gorton Transporträtt. En översikt (2 uppl. Norstedts 2003, 145 s.). Lärobok som speglar förändringar på transportmarknaden sedan 1996 då den förra utgåvan kom.

Claes Granmar Varumärkesskydd. En handbok om varumärken och domännamn (Jure 2003, 393 s.). Boken behandlar såväl det egentliga varumärkesskyddet som domännamnsregistreringsfrågor.

Keijo Heinonen Patentskyddets vardag. En manual för ett patentkrig (Jure 2003, 276 s.). Praktisk handbok om registrering av patent och om patenttvister.

Leif Holmqvist och *Rolf Thomsson* Hyreslagen. En kommentar (7 uppl. Norstedts 2003, 713 s.). Sedan förra upplagan (2000) har regler ändrats angående bostadshyresgästs inflytande vid förbättrings- och ändringsarbeten, marknadshyra och minimiskadestånd när det gäller lokaler samt konkursbos ansvar för lokalhyra. Vidare har det tillkommit nya regler om förmånsrätt, sambor och allmännyttiga bostadsföretag.

Ny distansavtalslag (Ds 2003:59, 253 s.).

Nils Larsson och *Stieg Synnergren* Kommersiella hyres- och arrendeavtal. Med formulär och avtalsförslag (2 uppl. Norstedts 2003, 250 s.). I den nya utgåvan beaktas nya lagregler och ny rättspraxis. Vidare har vissa avsnitt vidareutvecklats.

Leif I. Nilsson och *Eije Sjödin* Servitut. En handbok (2 uppl. Norstedts 2003, 172 s.). Upplagan innehåller bl.a. nya avsnitt om ersättningsregler, överföring av fastighetstillbehör och fastighetsbestämning.

Jessica Olofsson Upphovsrättsliga aspekter på licenser för fri programvara och öppen källkod. En analys av tillämpligheten i svensk rätt (Institutet för rättsinformatik rapport 2003:1, 130 s.).

Theddo Rother-Schirren och *Johan Schildt* Rättsfallssamling i familje-

rätt (4 uppl. Norstedts 2003, 545 s.). Nyare rättsfall har ersatt andra.

Skärpta regler mot penningtvätt (Ds 2003:52, 90 s.).

Carl Anders Svensson Den svenska marknadsföringslagstiftningen (12 uppl. Studentlitteratur 2003, 210 s.). Kursbok i ny utgåva.

Ingrid Uggla Bo i bostadsrätt (3 uppl. Norstedts 2003, 227 s.). I den nya utgåvan har beaktats bl.a. lagändringar beträffande andrahandsupplåtelse, ”rätten” till förändringar i lägenheten och samboförhållanden.

Straffrätt

Hans Göran Franck i samarbete med *Klas Nyman*. The barbaric punishment. Abolishing the death penalty. Översedd och utgiven av *William A. Schabas* (Martinus Nijhoff, Haag–London–New York 2003, 163 s.). Förf. undersöker dödsstraffet i ett historiskt perspektiv. Hans arbete har efter hans död fullföljts av Schabas som har skrivit en inledning.

Sven Granath, Daniel Svensson och *Peter Lindström* Polisens insatser mot narkotikabrottsligheten. Omfattning, karaktär och effekter (Brottsförebyggande rådet rapport 2003:12, 61 s.).

Processrätt

Christian Diesen och *Annika Lagerqvist Veloz Roca* Bevis 7. Bevisprövning i förvaltningsmål (Norstedts 2003, 290 s.). Boken utgör ett försök att ge bevisprövningen en klarare struktur och lägga grunden för en metodisk bevisvärdering. Som exempel används sex olika måltyper, nämligen sådana som gäller taxering, LVU, återkallelse av läkarlegitimation, arbetsskada, asyl och särskild utskrivningsprövning.

Magnus Lindgren och *Jennifer Qvarnström* Brottsoffren i rättsprocessen. En undersökning genomförd på uppdrag av Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren och Domstolsverket (2003, 50 s.).

Läget i rättsväsendet och förslag till fortsatta reformer inom brottsutredningsverksamheten m.m. Delbetänkande av Beredningen för rättsväsendets utveckling (SOU 2003:114, 435 s.).

En öppen domarrekrytering. Betänkande av Domarutredningen 2001 (SOU 2003:102, 484 s.).

Offentlig rätt

Gemensamt finansierad utjämning i kommunsektorn. Betänkande av Utjämningskommittén (SOU 2003: 88, 385 s.).

Handläggning av ärenden om miljösanktionsavgift (2 uppl. Naturvårdsverket 2003, 104 s.). Handbok med allmänna råd.

Trygve Hellners och *Bo Malmqvist* Förvaltningslagen med kommentarer (Norstedts 2003, 406 s.). Boken ersätter förf:s tidigare Nya förvaltningslagen (5 uppl. 1999). Innehållet är aktualiserat och utvidgat samt omredigerat i syfte att nå större överskådlighet.

Erik Holmberg och *Nils Stjernquist* Vår författning. 13 uppl. rev. av *Magnus Isberg* och *Göran Regner* (Norstedts 2003, 357 s.). Sedan förra upplagan (2000) har grundlagsändringar skett som avser bl.a. samarbetet inom EU, regeringsformens målsättningsstadgande och den nya Riksrevisionen. Vidare har riksdagsordningen setts över med sakliga förändringar beträffande riksdagens parlamentariska ledningsorganisation och utskottens uppgifter. Inom EU har Niceförfördraget tillkommit.

En ny sekretesslag. Huvudbetänkande av Offentlighets- och sekretesskommittén (SOU 2003: 99, 500 s., 803 s.).

Gunnar Persson Tryckfrihet på villovägar. Om Aftonbladsmålet och dess följder (Sell’n 2003, 94 s.). Boken behandlar den s.k. exklusivitetsprincipen i tryckfrihets-

lagstiftningen i förhållande till brottet olaga hot.

Håkan Strömberg Allmän förvaltningsrätt (22 uppl. Liber 2003, 258 s.). Uppdaterad lärobok.

Sveriges grundlagar och riksdagsordningen. Inledning av Erik Holmberg och Nils Stjernquist i bearbetning av Magnus Isberg (2003, 205 s.). Boken innehåller grundlagarna i lydelse den 1 juli 2003 och riksdagsordningen i lydelse den 15 september 2003. Inte bara de senaste grundlagsändringarna utan också resultatet av en översyn av riksdagsordningen avspeglas i utgåvan. Boken är försedd med ett utförligt sakregister.

Bertil Wennberg, Marianne Eliason och *Göran Regner* Yttrandefrihetsgrundlagen (3 uppl. 2003, 173 s.). Grundlagsändringar har skett vid årsskiftet 2002/2003 så att grundlagens tillämpningsområde utvidgats. Nya rättsfall har tillkommit. Detta och annat har beaktats i denna utgåva.

Skatterätt

Christina Moëll Proportionalitetsprincipen i skatterätten (Juristförlaget i Lund 2003, 331 s.). Inledningsvis redogörs för principens ursprung och betydelse i tysk, fransk, engelsk och svensk rätt samt i europarätten. Några metoder för intresseavvägning beskrivs. Därefter undersöks hur principen kommer till uttryck i skatterätten, framför allt i förfaranderegleрna. Avslutningsvis diskuteras lämplig lagstiftningsteknik.

Utländsk och internationell rätt

Carl Fredrik Bergström Comitology. Delegation of powers in the European union and the committee system (2003, 426 s.). Akademisk avhandling om EU:s kommittéväsen, som utgör ett system för samarbete mellan Kommissionen och nationella myndigheter i EU:s normgivning. Studien söker förklara hur och varför detta system har utvecklats och dess plats i EU.

Consolodating legal reform in Central and Eastern Europe An anthology. Red. Anders Fogelklou och Fredrik Sterzel (Rättsfonden 2003, 322 s.). Översikter över den rättsliga utvecklingen i EU:s kandidatländer Bulgarien, Tjeckien, Estland, Ungern, Lettland, Litauen, Polen, Rumänien, Slovakien och Slovenien samt i Ryssland. En huvudvikt läggs vid den konstitutionella förutsättningarna för rättsstatlighet.

Antonina Bakardjieva Engelbrekt Fair trading law in flux? National legacies, institutional choice and the process of europeanisation (2003, 671 s.). Akademisk avhandling som undersöker två modeller för marknadsreglering. Den ena är privaträttsligt orienterad (som i Tyskland), medan den andra är offentligrättslig (som i Sverige). Fördelar och nackdelar med de två modellerna diskuteras. Vidare behandlas inflytande från EU:s regelverk.

Europeiska konventet om EU:s framtid. Resultat och utgångspunkter inför nästa regeringskonferens. Sammanställning av remissvar avseende Ds 2003:36 (Ds 2003: 58, 101 s.).

Håkan Strömberg och *Göran Melander* Folkrätt (6 uppl. Studentlitteratur 2003, 159 s.). Uppdaterad lärobok.

Allmän och blandad juridik

Biobanksrätt. Red. Sanna Wold (Studentlitteratur 2003, 391 s.). Antologi med bidrag av Annina H. Persson (Vem äger dina celler?), Elisabeth Rynning (Offentligrättslig reglering av biobanker — en utmaning för lagstiftaren), Ulrik von Essen (Biobanks- och registerforskning — etikprövning och materialtillgång), Åsa Hellstadius och Katarina Renman Claesson (Biobanker och immaterialrätten), Sanna

Wold (Biobanken — forskarens eller annans?), Richard Wessman (Biobanker — marknaden och rätten), Urban Paulsson och Rebecka Frisk (Avtal om humant biologiskt material), samt Bengt Domeij (Humanbiologiskt material och vinningsförbud).

Hans Landqvist Abolition, militärmål, rusdryck och kåkfarare. Studier i ett svenskt juridiskt språkbruk 1800–2000 (2003, 200 s.). Rapport i projketet Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000 (ORDAT). Avsnitt ägnas åt arv och lån, inhemsk ordbildning samt juridiskt ordförråd utifrån allmänordböcker och fackordböcker.

Mänskliga rättigheter — från forskningens frontlinjer. Human rights — from the frontiers of research. Red. Diana Amnéus och Göran Gunner (Iustus 2003, 312 s.). Bidrag från MR-dagarna 2002. De fördelar sig på ämnena feminism och jämställdhet, islam, terror, säkerhet och individens rättigheter, europakonventionen i svensk verklighet, ny teknologi samt den nya världsordningen.

Vänbok till Torleif Bylund. Red. Torbjörn Andersson och Bengt Lindell (Iustus 2003, 337 s.). Bidragen rör i de flesta fall straff- och processrättsliga frågor. Litet vid sidan av övriga ligger de som har rubrikerna Förtroliga meddelanden och Europadomstolen som prejudikatinstans.

Patrik Åström Senmedeltida svenska lagböcker. 136 lands- och stadslagshandskrifter. Dateringar och dateringsproblem (Almqvist & Wicksell International 2003, 244 s.). Akademisk avhandling i ämnet nordiska språk. Handskrifternas ålder undersöks med ledning dels av tidsuppgifter i andra dokument än lagarna själva, dels vattenmärken på pappershandlingar. Resultatet jämförs med tidigare dateringar, främst de som gjorts av C. J. Schlyter i Samling af Sweriges gamla lagar (1827–1869).

Göran Regner

JENS PETER CHRISTENSEN, Domstolene — den tredje statsmagt, Magtudredningen, Århus 2003, 103 s.

Den danska domstolsreformen 1999, då en självständig Domstolsstyrelse och ett oavhängigt Domarutnämningsråd inrättades, har väckt uppmärksamhet i de andra nordiska länderna men också i Europa i övrigt. Inom ramen för den danska nu avslutade Magdutredningen har professorn i offentlig rätt vid Århus universitet, Jens Peter Christensen, gett ut en bok om domstolarnas roll i det danska samhället. Christensen har i boken elegant och koncist ramat in och belyst de väsentligaste komponenterna när domstolarnas konstitutionella ställning och roll behandlas. Hans framställning gäller danska förhållanden. Boken är dock av påtagligt intresse också för en svensk läsekrets.

I boken behandlas följande fyra teman: Domstolarnas lagprövningsrätt, Domstolarnas kontroll av den utövande makten (förvaltningen), Domstolarnas och Folketingets kontroll av regeringen och dess ministrar samt Domstolarnas oavhängighet och domarrekryteringen.

Här skall de två senare frågorna behandlas närmare. Men först några ord om de två första. På några ställen blir det en dansk läsövning.

Christensen behandlar vägen fram mot genombrottet för lagprövningsrätten i Danmark från Junigrundloven 1849 och 1953 års grundlov samt Maastrichtdomen 1996 och Höjesterets dom i den omdiskuterade s.k. Tvindsaken

1999, då domstolen för första gången förklarade en lag grundlagstridig. Frågan gällde rätten till domstolsprövning i ärenden om bidrag till friskolor. Domen accepterades av det politiska systemet. Som det socialdemokratiska partiets ordförande uttryckte det:

> Magtdelingen i vores forfatning eksisteraer, og den fungerer. Denne dom efterlader ikke nogen forfatningsstrid mellem den dömmende magt og den lovgivende magt.

I kapitlet om domstolarnas kontroll av förvaltningen — och den utövas ju ytterst av Höjesteret i tvistemålsform — belyser Christensen bl.a. principerna för domstolarnas överprövning av det förvaltningsrättsliga skönet och av mål med politisk-ekonomiska prioriteringsfrågor, som t.ex. i sjukvården. Han tar också upp Europakonventionens betydelse på området.

Det tredje avsnittet gäller domarnas roll i anslutning till Folketingets kontroll av regeringen och ministrarna. Det rör riksrätten och dess behandling av Tamilsaken och domarundersökningar av politiskt-administrativa ”skandalesager” m.m. Liksom i Sverige har det i Danmark sedan 1980-talet stadigt förekommit saker som lett till ett behov av att inrätta särskilda undersökningar. I Danmark används domarledda särskilda undersökningskommissioner. I Sverige har sådana undersökningar gjorts av särskilda kommissioner, vanligen men inte alltid inordnade i kommittéväsendet, av JK etc. Utredningsformen inrymmer en del konstitutionella och juridiska problem.[1]

Christensen belyser närmare hur kommissionsarbetet i Danmark lett till att domarna blivit indragna ganska tätt i saker som inrymt betydande politiska konflikter. Först kritiserades undersökningarna för att de fungerade som ”fryseskabe” för skandalerna. Sakerna lades länge på is och därefter blev det frikännanden. Sedan fick kritiken en annan inriktning. Man sköt in sig på två andra aspekter: Dels att användningen av domare i dessa undersökningar kunde ge allmänheten intrycket att en minister eller ämbetsman blev ”dömd”, dels att rättsäkerheten var för svag för de undersökta. Ytterst efter en protest från höjesteretspresidenten Niels Pontopiddan 1993 tillkom år 1996 en lag om undersökningskommissioner. Domare kan fortfarande förordnas till sådana undersökningar om de gäller ”närmare bestämda förhållanden av allmän betydelse”. I debatten inför lagens antagande fanns det dock i Folketinget tveksamheter, inte på grund av bristande tillit till domare, utan för att en domarledd utredning kunde få för stor auktoritet och en för domstolsliknande karaktär. Andra menade i debatten att undersökningarna kunde försvaga tilliten till domstolarna. Höjesteretsdomarna har sedan också kommit att generellt tacka nej till att delta i undersökningar av detta slag. Christensens framställning har här stort intresse också för en svensk läsare.

1999 års reform av domstolsadministrationen och ordningen för domarutnämningarna innebär att domstolarna i Danmark tillförsäkrats en administrativ och organisatorisk oavhängighet av sällsynt

[1] Se förutom Christensens talrika referenser även Undersökningskommissioner och andra metoder för granskning av händelser som väckt offentligt intresse i Förhandlingarna vid Det 34:e nordiska juristmötet 1996, s. 385 ff., Johan Hirschfeldt, Kommissioner och andra undersökande utredningar — en utflykt i gränsmarkerna mellan politik och juridik i Festskrift till Fredrik Sterzel, 1999, s. 143 ff. och Anders Knutsson, En granskningskommission med extraordinära befogenheter i Festskrift till Hans Stark, 2001, s. 143 ff.

styrka. Det har nu gått fyra år sedan dess. Det är för tidigt för en utvärdering men nog är det dags för en belysande uppföljning. Den gör Christensen. Det sker på 20 spännande sidor i boken.

Genom domstolsreformen markerades i Danmark domstolarnas oavhängiga ställning och dess placering i statsstyrelsen som en tredje statsmakt.[2] Christensen betonar att reformen var ett uttryck för en symbolisk lagstiftning. Det gällde först och främst att domstolarnas reella oavhängighet också skulle avspeglas i formaliteterna. I det viktiga dokumentet om saken, Domstolsutvalgets betaenkning 1996 (Betaenkning Nr. 1319), citeras en dansk rättslärd från 1800-talet, Carl Ussing, som säger att det inte är nog att domarna personligen var för sig är oavhängiga och opartiska. Han fortsätter på ett känt tema:

> Det er af höjeste vigtighed, at de også synes at vaere det, at deres Stilling giver ydre Borgen for deres Uafhaengighed og Upartiskhed. Det modsatte er svaekkende for Domstolsvirksomheden langt ud over de Sager, som har med Politik at skaffe.(…) Maengden vil have ydre Tegn, den vil se Uafhaengigheten, förend den tror på den, og Maengden har Ret, thi den ydre Uavhaengighed virker ikke blot udad, suggestivt på Maengden, men også indad, suggestivt på Dommeren.

Jämför den brittiske domaren Lord Hewarts berömda uttalande i ett mål från 1924: ”Justice must not only be done but should manifestly and undoubtedly be seen to be done.”

Domstolsstyrelsen har elva ledamöter varav sex domare, två domstolsanställda, en advokat och två samhällsrepresentanter.

Christensen sammanfattar Domstolsstyrelsens resultat hittills med att säga att den tonar fram som en verksamhet med fokus på domstolarnas produktivitet, service och ledningsförhållanden, ekonomistyrning och IT-användning. Domstolarna har också fått en samlande, specialdesignad logotype, som alla andra moderna verksamheter, och man har börjat göra brukarundersökningar för att värdera hur ”kunderna” upplever kontakten med domstolen, den personliga servicen, det använda språket, saksbehandlingstiden och lokalerna. Domstolsstyrelsen har blivit en katalysator för organisationsutveckling. Detta låter bekant.

Christensen formulerar en slutsats där verksamheten ses från den enskilde domarens perspektiv: Paradoxalt nog kan man säga att den reform som genomförts för att säk-

[2] I den svenska debatten sägs ibland att domstolarnas ställning här är svagare än i andra länder där domstolarna kallas för den tredje statsmakten. Hos oss är det i stället pressen som fått den beteckningen. Det här kan verka bestickande. Varför blev det så här? Man får erinra sig 1809 års författning med dess maktdelning mellan styrande och lagstiftande makt samt enligt Konstitutionsutskottet ”en Domare-magt, sjelfständig under Lagarne, men ej sjelfherrskande öfwer dem”. Domstolarnas ställning balanserades mellan kung och riksdag. Kungen utnämnde domare och svarade för administrationen av domstolarna, medan riksdagen kontrollerade både den verkställande makten och den dömande med organ som Konstitutionsutskottet, JO och Opinionsnämnden som kunde försätta justitieråd i disponibilitet. Domstolarna träder i början av 1800-talet inte starkt fram som en självständig makt utan mera som en del av ämbetsmannastaten. Samtidigt föds den moderna svenska dagspressen. Det blir den senare som hos oss kommer att kallas för den tredje statsmakten. Det hänvisas till Svenska Akademiens Ordbok, del 30 SPÅR till STOCKNA, uppslagsordet stat med underordet statsmakt. Där återges ett Geijer-citat från 1838: ”I den nyare (konstitutionen) har … denna (fria) diskussion fått en ny, tredje mäktig organ — pressen.” I samtidens press sägs sedan med hänvisning till Geijer att den periodiska pressen är den tredje statsmakten. Så gick det till. I Storbritannien har pressen länge kallats the fourth estate.

ra domstolarnas oavhängighet på grund av Domstolstyrelsens centrala placering har medfört en starkare snarare än en svagare administrativ central styrning men nu alltså en styrning under ledning av domarkåren själv.

Christensen redogör sedan ingående för den nya ordningen för domarutnämningar och erfarenheterna av denna. Domarutnämningsrådet består av en högsteretsdomare som ordförande, två andra domare, en advokat och två offentlighetsrepresentanter. Rådet föreslår bara en kandidat till varje befattning.

Även med denna nya ordning finner Christensen en paradox: Med Domarutnämningsrådet framstår domarutnämningarna nu som mera oavhängiga av den verkställande makten än tidigare. I realiteten har domstolarnas självbestämmande i fråga om domarutnämningarna emellertid försvagats. Före domstolsreformen var det domstolarna själva som var herrar över domarutnämningarna. Det är de inte längre. Domstolarna kan inte längre vara helt säkra på att få den kandidat som de pekar på. Danmark har, som Sverige, förut haft en sluten domarbana. Extern rekrytering har dock i rätt stor omfattning förekommit till Högsteret. Ett syfte med den nya ordningen är att främja en bredare rekrytering till domartjänsterna. Det har man emellertid inte lyckats med hittills. Orsakerna härtill anses som rådet påpekat ligga i att det — utanför den traditionella ansökarkretsen — inte framstått som tillräckligt attraktivt för särskilt många kvalificerade jurister, som har nått utnämningsåldern till en domartjänst att byta från en karriär i det offentliga eller privata till en lands- eller byretsdomartjänst. Christensen pekar också på att de lönemässiga förhållandena spelar en väsentlig roll när det gäller de privatanställda. Det blir fråga om ett väsentligt skifte av karriär som skall inledas med en nio månaders lång adjunktion i landsretten där sökandens lämplighet som domare skall bedömas. — Det har sagts författaren till denna recension att ”spräckningar” förekommit.

Johan Hirschfeldt